
Humanbiologi for de yngre

BOKOVERSIKT

Neandertal er en ca. tre kilometer lang kløft langs elven Düssel, som har gitt navn til den tyske byen Düsseldorf. Frem til midten av 1800-tallet var dette et romantisk sted med kalksteinsklipper og hemmelighetsfulle grotter. Her hadde presten Joachim Neumann (1640 – 80) pleid å vandre. Slik skikken var blant de lærde, gav han sitt navn en gresk form – Neander – og dalføret fikk etter hvert betegnelsen Neandertal.

Med tiden ble dalens klipper brukt som kalksteinsbrudd. Da den lille Feldhofer-grotten skulle jevnes med jorden i 1856, fant arbeiderne her en dag noen merkelige knokler i slammet som dekket bunnen av hulen. De viste dem til læreren Johann Carl Fuhlrott (1803 – 77) som var den første som forstod at de måtte være noe spesielt: bein fra et fortidsmenneske.

Denne velkjente historien er – her en smule omskrevet – hentet fra Kåre Elgmorks nye bok. Forfatteren, som er emeritert biologiprofessor fra Universitetet i Oslo, har i mange år interessert seg for menneskenes opprinnelse og utvikling. Han gjorde seg alminnelig kjent da han i 1988 utgav den populærvitenskapelige *Aper – mennesker, slektskap og utvikling* (1).

Den foreliggende boken er, som tittelen sier, ment å gi et overblikk over menneskenes utviklingshistorie. Det skjer i form av en reise bakover i tiden, og det er unektelig litt uvant når leseren ikke får noe forvarsel eller forklaring på dette. Boken begynner altså med det moderne Cro Magnon-mennesket som ble en gren på vårt stamtre for omtrent 40 000 år siden, og vi følger en retrograd utvikling som forklarer noen av årsakene til at homo sapiens reiste seg opp og beveget seg utelukkende ved hjelp av underekstremitetene. Kapitlene fortsetter med en beskrivelse av neandertalerne, før-neandertalerne, håndøksmenneskene, urmenneskene og deres forgjengere, helt tilbake til menneskeapene og primatene generelt. Boken avsluttes med et kapittel om livets utvikling, hvor forfatteren omtaler mutasjoner og Darwins utviklingslære. Her og der er det innskutt tekstbokser som bl.a. forklarer prinsippene ved aldersbestemmelser eller omtaler interessante funn og iakttakelser.

Bokens beskjedne format – 113 sider – muliggjør dessverre ingen fortsettelse på historien bak funnet i Neandertal. Kanskje burde det mest spennende ved det hele likevel ha blitt tilføyd? For det gikk ikke mange år før kalkbrytingen i dalen hadde endret terrenget fullstendig, og alt omkring 1900 kunne ingen lenger sikkert huske hvor Feldhofer-grotten hadde ligget. Det må derfor betraktes som et vitenskapelig mirakel at tyske arkeologer for kort tid siden fant knokkelfragmenter, både fra skallen og fra lårbeinet, som viste seg å passe nøyaktig til det opprinnelige funnet fra 1856 (2)!

Det er vanskelig å si hvem boken er skrevet for. I henhold til forordet henvender forfatteren seg til ”interesserte i alle aldre fra 12 år og oppover”. Åpenbart er dette en bok for den yngre garde: for den interesserte ungdom, og kanskje også for voksne lesere uten forutgående kunnskaper. En litteraturliste med forslag til supplerende lesing hadde derfor vær ønskelig.

Etter anmelderens oppfatning gir boken en altfor kortfattet oversikt over et uhyre interessant tema. Dette vil vi ha mer informasjon om, for boken er jo godt skrevet. Vi vil vite mer om hva slags teorier som eksisterte før Darwin, og hvordan apene har kommet til andre verdensdeler. Tvilerne vil kanskje spørre

hvordan vi kan vite at neandertalmenneskene ikke gjorde bruk av pil og bue (s. 40). Og hvorfor vi kan være sikre på at de ikke har bodd i Norge, når de angivelig nådde vestkysten av Finland (s. 38).

Dessverre er illustrasjonene ikke alltid gode, og listen over kilder til figurene er ufullstendig. Et layout som nok bærer preg av nødtørftighet og innsparing gjør det vanskelig å akseptere prisen på boken, som ellers må være et velegnet supplement til de høyere skolens biologiundervisning.

PerHolck

Anatomisk institutt

Universitetet i Oslo

LITTERATUR

1. Elgmork K. Aper – mennesker, slektskap og utvikling. Oslo: Universitetsforlaget, 1988.
 2. Meister M. Neandertaler. Der verkannte Mensch. GEO 2001; 4: 22 – 53.
-

Publisert: 10. desember 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 14. februar 2026.